

El paisatge del Berguedà

Introducció

L'hivern del 1986 la revista L'Erol publica l'article de M.del Tura, M. Lapuerta, C.Solé i M.Roca titulat: "El paisatge del Berguedà: una proposta de divisió funcional" que analitza el marc físic de la comarca, les activitats econòmiques i l'evolució de la població com a fonaments d'una proposta de zonificació del territori i, per tant, dels paisatges, en cinc gran categories: urbà, industrial, agrícola, forestal i espai protegit. L'article tenia com a principal objectiu fomentar el debat al voltant del: *"gran patrimoni de tots els berguedans, aquesta valuosa herència que és el nostre paisatge"*. Vint anys després i en el marc del procés d'elaboració de la Carta del Paisatge del Berguedà que impulsa el Consell Comarcal del Berguedà, creiem que és un bon moment per explicar què és una Carta del Paisatge i per reflexionar vers les tendències i el futur dels paisatges del Berguedà.

La Carta del Paisatge del Berguedà: un instrument col·lectiu i voluntari de compromís a favor del paisatge.

D'acord amb la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge, la Carta del Paisatge és un instrument voluntari de concertació d'estratègies entre els agents públics i els privats d'un determinat territori orientat a promoure la millora dels paisatges i de la qualitat de vida de les comunitats mitjançant l'establiment d'objectius, acords i estratègies de gestió. Aquest tipus d'instrument s'ha manifestat útil en d'altres països, en contextos similars als nostres.

La Carta del Paisatge del Berguedà no pretén ser una declaració testimonial de principis, sinó un document de caràcter públic i de compromís a favor del paisatge on les parts signants es comprometen davant la societat a formar part d'un projecte col·lectiu i a treballar en conseqüència per a assolir els compromisos signats.

Els diferents agents del territori, liderats pel Consell Comarcal del Berguedà pro-

mouen la Carta del Paisatge i incentiven als ciutadans i ciutadanes de la comarca a la participació en la mateixa, amb l'objectiu final que aquest document esdevingui un instrument col·lectiu de compromís a favor de la protecció, millora i valorització del paisatge del Berguedà.

La redacció i signatura de la Carta del Paisatge consta de les fases següents:

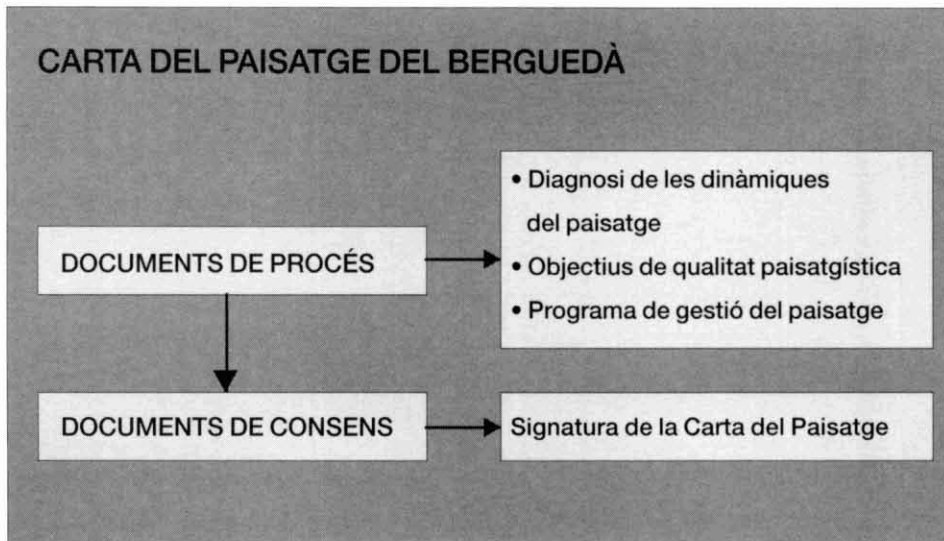
1. L'elaboració de la diagnosi de les dinàmiques del paisatge. En aquesta etapa es delimiten les unitats i subunitats de paisatge i s'analitza el paisatge a partir de les següents variables: la determinació de les dinàmiques que incideixen en la seva evolució; el reconeixement dels valors; la detecció dels impactes i, finalment, es presenta una primera relació dels reptes i oportunitats a assolir.

2. La definició dels objectius de qualitat paisatgística. En aquesta etapa s'estableixen les mesures generals de protecció i/o millora del paisatge; la concreció d'actuacions prioritàries de millora del paisatge en àmbits paisatgísticament degradats; la definició de criteris paisatgístics a implementar en els instruments de planejament territorial i urbanístic; la identificació de

projectes pilot de millora del paisatge; l'elaboració d'un codi de bones pràctiques envers el paisatge destinat al sector turístic i altres sectors econòmics d'incidència a la comarca i, finalment, el disseny de campanyes de sensibilització i educació en matèria de paisatge. Aquests objectius de qualitat es defineixen a partir d'un procés participatiu i pretenen reflexar la percepció i les aspiracions dels agents i de la població de la comarca.

3. La redacció del programa de gestió del paisatge. En aquesta etapa es concreten les estratègies generals a seguir per a l'assoliment dels diversos objectius de qualitat paisatgística; es determinen les actuacions específiques per a l'assoliment de cadascun dels objectius; s'assignen les responsabilitats a les entitats signatàries de la Carta segons els compromisos establerts; s'estableix un calendari d'accions i d'assoliment dels compromisos acordats per cadascun dels signataris; s'estimen els mitjans i recursos econòmics amb propostes de línies de recerca de finançament (fons i ajuts existents, captació de patrocinadors, incentius fiscals, etc.) i s'elabora un programa de comunicació i difusió de la Carta del Paisatge.

El següent quadre presenta de forma sintètica els diferents documents i fases d'elaboració de la Carta del Paisatge del Berguedà.

Font: CORTINA, A. i GORDI, J. Carta del Paisatge del Berguedà. Abril 2006

Les unitats de paisatge del Berguedà

A l'hora de definir les unitats i subunitats de paisatge en el document de diagnosi de la Carta del Paisatge, hem seguit els criteris definits per l'Observatori del Paisatge (www.catpaisatge.net). Per tant, hem delimitat les unitats de paisatge a escala 1:50.000, tenint present els factors fisiogràfics, les cobertes del sòl actuals i la dimensió històrica del paisatge. Posteriorment hem subdividit les unitats de paisatge en diferents subunitats a escala 1:25.000. Presentem una proposta continguda ja que l'objectiu d'aquestes subunitats és no només determinar àmbits amb una especificitat paisatgística pròpia sinó sobretot delimitar territoris on poder definir i aplicar objectius de qualitat paisatgística i establir mesures i propostes d'actuació. En conseqüència, a nivell d'unitats de paisatge simplement n'hem establert dues: els paisatges muntanyosos i forestals de l'Alt Berguedà i els paisatges planers i agrícoles del Baix Berguedà.

Dins de cadascuna d'aquestes unitats hem establert diferents subunitats. Els criteris utilitzats també han estat diferents per l'Alt i Baix Berguedà. Per l'Alt Berguedà hem fet servir la topografia (xarxa fluvial, corbes de nivell, etc.). En canvi en el Baix Berguedà hem utilitzat, sobretot, les conques hidrogràfiques. A continuació esmentem les principals característiques del paisatges de l'Alt i el Baix Berguedà i les subunitats establertes per cada unitat.

Els paisatges de l'Alt Berguedà

En aquest territori l'element estructurador del paisatge són les muntanyes. Per tant,

les grans unitats homogènies que ens apareixen observant la comarca des de l'aire o a partir d'un ortofotomapa vénen determinades per la topografia. Dins d'aquests paisatges de muntanya hi ha dos elements dominants. El primer són els afloraments rocosos, és a dir, les calcàries de les cingleres, serrats i cims. Aquest element caracteritza un bon nombre de realitats paisatgístiques com la serra del Cadí, el massís del Pedraforca, les penyes altes del Moixeró i els cingles de Vallcebre. El segon element dominant en els paisatges de muntanya de l'Alt Berguedà són els boscos. En els vessants de les muntanyes de l'Alt Berguedà trobem importants masses forestals de pi roig i, en menor quantitat, rouredes de roure martinenc i fagedes.

Un altre component que estructura els paisatges de l'Alt Berguedà és la xarxa hidrogràfica. Ara bé, al nostre entendre, l'Alt Berguedà no és una terra de valls sinó de muntanyes. Ens explicarem. En un territori tant abrupte les valls no sempre tenen suficient entitat paisatgística i per tant el curs fluvial es converteix simplement en el punt de trobada de dues serres.

Les subunitats de paisatge de l'Alt Berguedà són les següents:

- 1.1 Els paisatges montans del massís del Pedraforca
- 1.2 Els paisatges montans de la serra del Cadí
- 1.3 Els paisatges agroforestals de la vall de Gósol
- 1.4 Els paisatges montans del Moixeró, la Tossa d'Alp i el Puigllançada
- 1.5 Els paisatges agroforestals de la vall de la Pobla de Lillet

- 1.6 Els paisatges forestals de les serres del Catllaràs als rasos de Tubau
- 1.7 Els paisatges forestals de la serra de Gisclareny
- 1.8 Els paisatges forestals de la serra d'Ensija
- 1.9 Els paisatges agroforestals dels cingles de Vallcebre
- 1.10 Els paisatges forestals dels rasos de Peguera i la serra de Queralt
- 1.11 Els paisatges forestals de les serres de Picancel i la mola de la Quar
- 1.12 Els paisatges montans dels voltants de Castellar de n'Hug

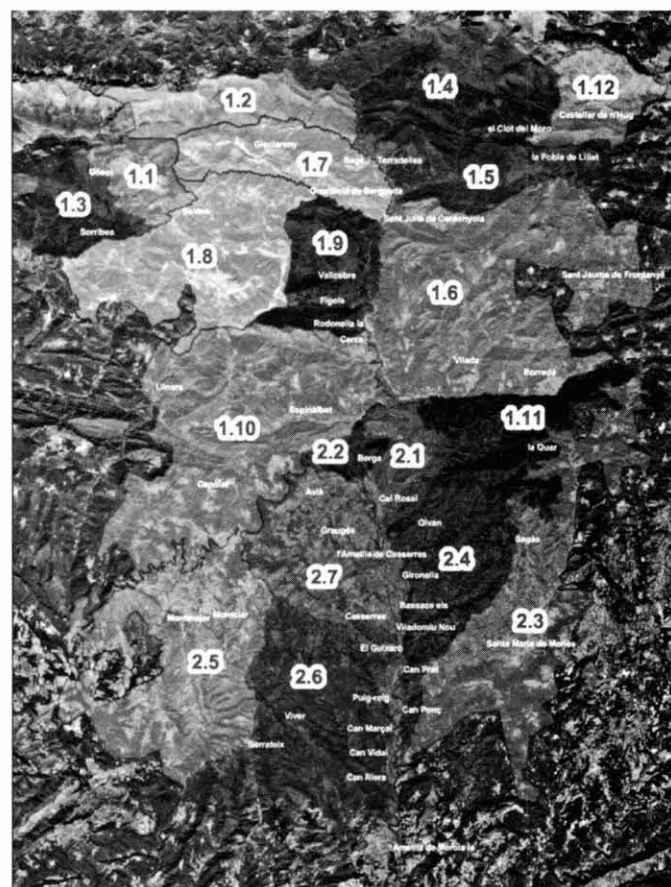
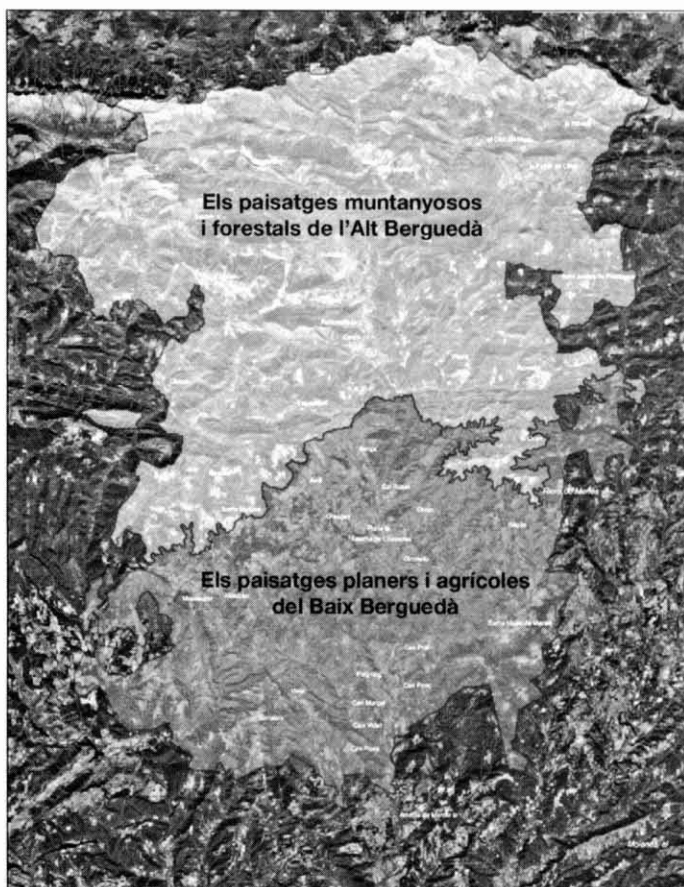
Els paisatges del Baix Berguedà

Si a l'Alt Berguedà parlàvem de les muntanyes com element estructurador del paisatge, al Baix Berguedà aquest paper el juga la conca hidrogràfica, és a dir, les valls fluvials. Per tant, aquesta és la terra de la vall del Llobregat, de la riera de Merlès, de la riera de la Portella, de la riera de Clarà o de la riera de Navel. Precisament, el pal de paller i motor econòmic històric i actual d'aquest territori és la vall del Llobregat. Al voltant del Llobregat hi trobem passat i futur donant-se la mà: les colònies tèxtils.

Ara bé, la resta del Baix Berguedà té poc a veure amb aquest eix del Llobregat ple d'activitat econòmica amb pobles com Puig-reig, Gironella o Berga i amb una autovia en construcció. El Baix Berguedà és un clar exemple del què són els paisatges rurals de la Depressió Central Catalana. Els arguments d'aquesta afirmació són: en primer lloc, que ens trobem davant d'uns paisatges eminentment agraris i forestals; en segon lloc, som en un territori molt despoblat, on predominen les masies i els petits pobles, com Olvan, Montmajor o Casserres. Enfront dels espectaculars i, a vegades, abruptes paisatges de l'Alt Berguedà, el Baix Berguedà ens ofereix els paisatges de la tranquil·litat, de la calma per admirar masies o arbres monumentals, de la joia de trobar gorgs on banyar-se i amples horitzons de camps i boscos. És un territori que demana ser trepitjat amb cura, saborejant cada petit detall. A més a més, és un paisatge que ha patit els efectes del foc i, per tant, està en formació forestal. En conclusió, és un paisatge mil·lenari que està vivint un cert rejuveniment.

Les subunitats de paisatge del Baix Berguedà són les següents:

- 2.1 Els paisatges fluvials i industrials del Llobregat
- 2.2 Els paisatges urbans i agroforestals dels voltants de la ciutat de Berga

- 2.3 Els paisatges agroforestals de la riera de Merlès
- 2.4 Els paisatges agroforestals de la riera de les rieres de Portella, de la Riba i de Biure
- 2.5 Els paisatges agroforestals de la riera de Navel
- 2.6 Els paisatges agroforestals de la riera de Merola
- 2.7 Els paisatges agroforestals de la riera de Clarà

Les dinàmiques que incideixen en la evolució dels paisatges del Berguedà i els principals reptes a assolir

Hi ha dos fets que han condicionat, com en altres territoris de muntanya, l'evolució dels paisatges del Berguedà. El primer és el progressiu despoblament del medi rural i el consegüent abandonament de les activitats tradicionals i, el segon, són els incendis. A continuació analitzarem aquestes dues dinàmiques. El despoblament i l'abandonament de les activitats econòmiques del medi rural ha estat més important a l'Alt Berguedà que al Baix Berguedà. Les principals causes d'aquesta afirmació són que el poblament disseminat era i és el més estès a l'Alt Berguedà, les comunicacions són molt dolentes, les dificultats del medi (pendents, climatologia...) són més dures i la rendibilitat de les explotacions més reduïdes. El principal efecte del despoblament és que la població del Berguedà es concentra en

pocs municipis. El 1960 els municipis que el 2001 tenien més de 1.000 habitants representaven el 74,2% de la població total i el 2001 aquests municipis ja aglutinaven el 80%. Una segona conclusió és que 5 dels 8 municipis que aglutinen el 80% de la població de la comarca es localitzen a l'eix del Llobregat. Per tant, la majoria dels paisatges del Berguedà tenen molta poca població i la tendència és que el seu pes demogràfic dins de la comarca vagi reduint en benefici dels nuclis situats a l'eix del Llobregat. Una darrera dada demogràfica que cal tenir present és l'evolució de la població activa. La tendència és que la població activa està evolucionant del sector industrial al de serveis. De cara al paisatge el fet més interessant és que la població activa agrària s'ha reduït a la meitat en 26 anys. Per tant, els paisatges agraris del Berguedà són treballats per a poca gent. És evident que amb les millors de la mecanització una masia pot treballar moltes més

terres, però també és evident que es treballen les millors terres i les fàcilment mecanitzables. D'altra part, la major part de la renda agrària del Berguedà prové de la ramaderia.

Els incendis que han tingut lloc en els darrers 20 anys i sobretot els grans incendis de l'estiu del 1994, són un fet de primer ordre, tant per les hectàrees cremades com pels efectes que tenen a llarg termini sobre el paisatge. Després de més de dotze anys els paisatges del Baix Berguedà es troben totalment marcats per la petjada del foc i la gestió d'aquests espais esdevé un dels grans reptes paisatgístics de la comarca. A més a més, el foc continuarà essent un element que caldrà tenir present ja que el risc d'incendi per aquest espai és força important i les tendències d'evolució climàtica ens parlen d'un augment de la sequedat i, per tant, d'un augment del risc d'incendi.

El Berguedà ha canviat enormement en els darrers 25 anys. El 1990 la Caixa de Catalunya editava la monografia econòmica de la comarca que portava com a títol: "El Berguedà. Una comarca d'industrialització antiga". Aquest títol feia referència a la importància que al llarg del segle XX havien tingut les indústries tèxtils (colònies tèxtils) i la mineria. Avui en dia, l'activitat industrial ja no és la capdavantera però encara té un paper important en l'economia de la comarca. Ara bé, a nivell de pai-

Evolució de la població activa 1975 - 2001

SECTORS	1975	1986	2001
Agricultura	11,4	8,5	5,4
Indústria	57,5	49,3	25,2
Construcció	8,5	7,3	17,2
Serveis	22,6	32,1	52,2

Font: www.idescat.net. Miralles, C. Et al (1990); El Berguedà. Una comarca d'industrialització antiga. Caixa de Catalunya, Barcelona.

satge, aquesta activitat es troba molt concentrada al voltant de les ribes del Llobregat i de la ciutat de Berga. Per tant, ocupa un espai molt reduït. La resta de la comarca es dedica principalment a la ramaderia i al turisme. Fins i tot, els espais de la mineria s'estan reconvertint en usos turístics. De cara al paisatge ens apareixen dues grans preguntes: Com evolucionarà l'activitat agrària i ramadera? Quin model turístic pot desenvolupar el Berguedà? Com que al voltant d'aquestes dues preguntes giren tots el reptes que té avui en dia plantejats el paisatge, creiem que cal incidir, breument, en quins són els elements que condicionen la resposta a aquestes dues preguntes. Pel que fa a l'agricultura i la ramaderia el gran problema de futur, al nostre entendre, és el relleu generacional que permeti el manteniment de les explotacions ramaderes i agràries. Respecte al turisme, el dilema és tenir clar el model que cal desenvolupar. Al nostre entendre la implementació d'un model turístic alpí com el que caracteritza la Cerdanya o la vall d'Aran (1), és de molt difícil aplicació al Berguedà. Per tant, cal decantar-nos pel model del turisme rural que no té el potencial de transformació radical de les estructures econòmiques i és més respectuós amb el paisatge ja que és un dels seus recursos principals. Com a resultat de totes aquestes reflexions i, segons el nostre punt de vista, els principals reptes del paisatge són els següents:

1. El manteniment de les pastures a l'Alt Berguedà
2. El manteniment de l'agricultura al Baix Berguedà
3. La gestió forestal a l'Alt Berguedà
4. La gestió dels espais cremats del Baix Berguedà

5. La millora dels paisatges fluvials
6. La integració paisatgística de les activitats turístiques
7. La integració paisatgística de les granges i dels edificis annexos de les masies
8. L'eliminació de les barraques, tanques i altres elements dels horts marginals.
9. La integració paisatgística dels contenidors de residus
10. La integració paisatgística dels polígons industrials

11. El manteniment de l'harmonia arquitectònica dels nuclis rurals
12. La necessitat d'establir criteris arquitectònics i paisatgístics per les edificacions aïllades en sòl no urbanitzable
13. La integració paisatgística de les entrades als pobles i ciutats
14. El desenvolupament d'una xarxa bàsica d'itineraris paisatgístics que fomentin el senderisme, amb la creació de punts d'observació del paisatge

En definitiva, des de la Carta del Paisatge del Berguedà es pretén fomentar la idea força de que els paisatges del Berguedà són el principal recurs turístic de la comarca i un element fonamental pel desenvolupament local.

Notes

- 1 - Campillo, X. i Font, X. (2004): Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran, Documents de Recerca núm. 8, Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, Generalitat de Catalunya.

Albert Cortina

Advocat urbanista i gestor del paisatge

Josep Gordi

Geògraf i professor de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona.

Armeria Sistach, sempre amb l'esport i la cultura

Plaça Viladomat 1,
Tel. 93 821 68 20
Fax 93 821 68 21
08600 Berga

armeria@sistach.com